

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ОСВІТИ

УДК 378.091.2

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.70-1.3>

О. Б. Алексєєва

старший викладач кафедри західних і східних мов та методики їх навчання
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті висвітлюються загальні принципи формування іншомовної комунікативної компетентності для безпосереднього та опосередкованого міжкультурного спілкування, що забезпечує розвиток інших ключових компетентностей та задоволення різних життєвих потреб здобувача освіти. Однією з ключових проблем сучасної лінгводидактики, методики викладання іноземних мов є формування комунікативної компетенції, що уможливує участь полілінгвальної і полікультурної особистості в міжкультурній діяльності. Майбутні вчителі початкової школи мають на високому рівні володіти навичками мовленнєвої діяльності з дотриманням основних комунікативних ознак культури мовлення (його правильності, точності, логічності, образності, виразності); а також інтегрувати теоретичний і практичний компоненти підготовки, використовуючи знання сучасної іноземної мови в навчальному процесі з метою активної взаємодії та навчання мови інших мовленнєвих суб'єктів. Іншомовна компетентність є важливою професійно зумовленою якістю майбутнього педагога, а сутність формування іншомовних компетенцій майбутніх учителів початкової школи полягає в отриманні сукупності знань та вмінь у процесі навчання іноземних мов. Оскільки, незважаючи на інтенсивну розробку питань, пов'язаних з іншомовною комунікативною компетенцією, досі немає єдиного трактування цього складного поняття і визначеності в складі її компонентів, необхідно визначити чіткий обсяг знань та наявність вмінь майбутніх вчителів початкової школи.

У результаті дослідження встановлюється, що комбінація соціокультурної, лінгвістичної, соціолінгвістичної, стратегічної, дискурсивної, предметної та професійної компетенцій створює позитивні передумови для розвитку іншомовної комунікативної компетенції.

Також зазначається, що на особливу увагу в процесі навчання майбутніх вчителів початкової школи заслуговує наявність визначеного переліку знань та вмінь, якими має володіти випускник для здійснення успішної та ефективної комунікації в повсякденній і професійній сферах спілкування, згідно з Державними стандартами вищої освіти, що висувають нові вимоги до побудови освітнього процесу.

Ключові слова: іншомовна комунікативна компетенція, початкова школа, когнітивно-прагматичний компонент.

Постановка проблеми. Компетентнісний підхід та гуманізація вищої освіти, що нині є актуальними в нашій країні, вимагають розвитку загальнолюдських, загальнокультурних, моральних, етичних і естетичних якостей майбутніх вчителів початкової школи, формування в них разом із професійними компетенціями духовних і моральних якостей. Компетентнісний підхід як методологічний орієнтир модернізації сучасної освіти визначає нові методи і технології навчання, що сприяють розвитку самостійності, ініціативності, творчих здібностей, критичного мислення в майбутніх вчителів і орієнтують їх на конкретний ефективний результат. Необхідність впровадження в навчання компетентнісного підходу зумовлена вступом України до Болонського процесу. Прийняті Державні стандарти вищої освіти висувають нові

вимоги до побудови освітнього процесу, зумовлені переходом від класичної тріади «знання – уміння – навички» до практико орієнтовної моделі, в основі якої лежить компетентнісний підхід.

Іношомовна комунікативна компетентність є складником Стандарту першого рівня вищої освіти, входячи до СК-1.1. Філологічна компетентність, яка формулюється як здатність до застосування професійно профільованих лінгвістичних і літературознавчих знань, умінь та навичок, що становлять теоретичну основу початкового курсу мови навчання, мови вивчення, іноземної мови, літературного читання та їхніх окремих змістових ліній. Складниками філологічної компетентності є лінгвістичний, мовленнєвий, літературознавчий. Також необхідно співвідносити мовні засоби із завданнями й умовами спілкування.

Майбутні вчителі початкової школи мають на високому рівні володіти навичками мовленнєвої діяльності з дотриманням основних комунікативних ознак культури мовлення (його правильності, точності, логічності, образності, виразності), а також інтегрувати теоретичний і практичний компоненти підготовки, використовуючи знання сучасної іноземної мови в навчальному процесі з метою активної взаємодії та навчання мови інших мовленнєвих суб'єктів.

Згідно з Державним стандартом початкової освіти, метою іншомовної освіти є формування іншомовної комунікативної компетентності для безпосереднього та опосередкованого міжкультурного спілкування, що забезпечує розвиток інших ключових компетентностей та задоволення різних життєвих потреб здобувача освіти. Здобувач освіти сприймає інформацію, висловлену іноземною мовою в умовах безпосереднього та опосередкованого міжкультурного спілкування, та критично оцінює таку інформацію, розуміє прочитані іншомовні тексти різних видів для отримання інформації або емоційного задоволення, використовує прочитану інформацію та критично оцінює її, надає інформацію, висловлює думки, почуття та ставлення, взаємодіє з іншими особами усно, письмово та в режимі реального часу, використовуючи іноземну мову.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Компетентнісний підхід змінив мету освіти, яка нині полягає у формуванні професійної компетентності в процесі освоєння загальнокультурних, загальнопрофесійних компетентностей, у тому числі іншомовної комунікативної компетентності. Однією з ключових проблем сучасної лінгводидактики, методики викладання іноземних мов є формування комунікативної компетентності, що уможливорює участь полілінгвальної і полікультурної особистості в міжкультурній комунікації. Багато вітчизняних і зарубіжних вчених займалися розробкою теоретичних і практичних питань із цієї тематики, визначаючи сутність іншомовної комунікативної компетентності, її структуру, умови формування (А. Анісімова, Н. Гальська, В. Карасик, О. Коротєєва, Н. Копилова, А. Міхіна, А. Насиханова, Ю. Романенко, Л. Скуратівський, Ю. Солоднікова, Т. Тимофєєва, Л. Фаришев, Л. Ягєніч, М. Canale, M. Swain, R. Oxford, S. Savignon та ін.). Незважаючи на відмінність у трактуваннях, багато дослідників зазначають, що оволодіння іноземною мовою навіть у межах шкільної програми – процес непростий і багатоаспектний, а іншомовна комунікативна компетентність – явище складне і багатокомпонентне. Розглядаючи комунікативну компетентність як системне утворення, вчені створили чимало моделей, які представляють її компоненти (М. Кенел та М. Свейн, Л. Бахман і А. Палмер, М. Халідей, Р. Кліффорд, М. Вятютнев, Н. Гез, В. Коккота, В. Топалова та ін.).

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження та визначення сутності формування комунікативної компетентності, що уможливорює участь полілінгвальної і полікультурної особистості в міжкультурній комунікації.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на інтенсивну розробку питань, пов'язаних з іншомовною комунікативною компетентністю, досі немає єдиного трактування цього складного поняття і визначеності в складі її компонентів. Деякі педагоги розглядають комунікативну компетентність як вибір і реалізацію програм мовної поведінки залежно від здатності людини орієнтуватися в тій чи іншій обстановці спілкування, вміння класифікувати ситуації залежно від теми, завдань, комунікативних установок, що виникають у студента до бесіди, а також під час бесіди в процесі взаємної адаптації.

А.Н. Щукін розглядає іншомовну комунікативну компетентність як «здатність засобами мови, що вивчається, здійснювати мовну діяльність відповідно до цілей і ситуації спілкування в рамках тієї чи іншої сфери діяльності» [5, с. 139]. Автор виділяє такий зміст іншомовної комунікативної компетентності:

- лінгвістична (мовна) компетентність, тобто володіння знаннями про систему мови, про правила функціонування одиниць мови в мовленні і здатність за допомогою цієї системи розуміти чужі думки і висловлювати власні судження в усній і письмовій формі;

- мовна компетентність, або знання способів формування і формулювання думок за допомогою мови, що забезпечують змогу організувати і здійснити мовленнєву дію (реалізувати комунікативний намір), а також здатність такими способами користуватися в мовному акті;

- соціокультурна компетентність передбачає знання учнями національно-культурних особливостей соціальної і мовної поведінки носіїв мови: їхніх звичаїв, етикету, соціальних стереотипів, історії та культури, а також способів користування цими знаннями в процесі спілкування;

- соціальна компетентність, або бажання і вміння вступати в комунікацію з іншими людьми, здатність орієнтуватися в ситуації спілкування і будувати висловлювання відповідно до комунікативних намірів мовця і ситуації;

- стратегічна (компенсаторна) компетентність – це заповнення учням прогалин у знанні мови, а також мовному та соціальному досвіді спілкування в іншомовному середовищі;

- дискурсивна компетентність, що означає здатність учня використовувати певні стратегії для конструювання та інтерпретації тексту;

- предметна компетентність – це здатність орієнтуватися в змістовному плані спілкування в певній сфері людської діяльності;

– професійна компетенція, тобто здатність до успішної професійної діяльності.

Своєю чергою І.Л. Бім говорить про іншомовної комунікативної компетенції і визначає її як «здатність і реальну готовність здійснювати іншомовне спілкування з носіями мови, а також залучення учнів до культури країни/країн мови, що вивчається, краще усвідомлення культури своєї власної країни, вміння представляти її в процесі спілкування» [2, с. 159–160]. І.Л. Бім включає в ІКК:

- мовну компетенцію (знання/володіння мовними засобами);
- мовну компетенцію (вміння здійснювати мовну діяльність);
- соціокультурну компетенцію (володіння фоновими знаннями, предметами мови);
- компенсаторну компетенцію (вміння виходити зі становища за наявності дефіциту мовних засобів);
- навчально-пізнавальну компетенцію (вміння вчитися).

Когнітивно-прагматичний компонент іншомовної комунікативної компетенції передбачає наявність у майбутнього вчителя початкових класів знань:

- сутності та мети педагогічної професії та відчуття себе як майбутнього педагога;
- принципів комунікативно-стратегічної діяльності вчителя;
- лінгвістичних знань;
- культури педагогічного спілкування;
- сутності комунікативно-стратегічної компетентності;
- основних різновидів комунікативних ситуацій, комунікативних стратегій й тактик та способів їх використання в конкретних комунікативних ситуаціях;
- вікових особливостей дітей молодшого шкільного віку;
- закономірностей формування комунікативної компетентності молодших школярів; вміння використовувати власну ерудицію з метою підтримання інтересу до спілкування.

У зв'язку з вищезазначеним можна стверджувати, що когнітивна компетентність вимагає від майбутнього вчителя початкових класів таких вмінь:

- вміння оптимально відбирати зміст мовної діяльності і засоби комунікативної взаємодії;
- вміння володіти комунікативною стратегією висловлювання;
- вміння адаптувати мовні процеси до умов конкретної мовної ситуації;
- вміння розуміти інформацію: співвідносити почуте/прочитане з конкретною ситуацією спілкування, пов'язувати конкретні факти з висновками;

– вміння забезпечити розуміння: стежити за логікою викладу, осмислювати мовні форми;

– вміння вирішувати проблему нестачі слів за допомогою пояснення, дефініції.

Висновки і пропозиції. У процесі аналізу поглядів на іншомовну комунікативну компетентність можна зробити висновок, що комбінація соціокультурної, лінгвістичної, соціолінгвістичної, стратегічної, дискурсивної, предметної та професійної компетенцій створює позитивні передумови для розвитку іншомовної комунікативної компетенції.

Іншомовна компетентність є важливою професійно зумовленою якістю майбутнього педагога, а сутність формування іншомовних компетенцій майбутніх учителів початкової школи полягає в отриманні сукупності знань та вмінь у процесі навчання іноземних мов. Ці знання та вміння є ключовими або базовими, тобто тим мінімумом іншомовних компетенцій, яким має володіти випускник для здійснення успішної та ефективної комунікації в повсякденній і професійній сферах спілкування.

Список використаної літератури:

1. Бірюк Л.Я. Формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя початкових класів у процесі професійної підготовки (психолого-дидактичний аспект) : навч. посібник для студ. ф-ту початкового навч. Глухівський держ. педагогічний ун-т. Глухів, 2008.
2. Бім І.Л. Компетентностный подход к образованию и обучению иностранным языкам / И.Л. Бим, А.В. Хуторской. *Компетенции в образовании: опыт проектирования*: сборник науч. тр. Москва, 2007.
3. Коваль В.О. Теоретичні і методичні засади формування професійної компетентності майбутніх учителів-філологів у вищих педагогічних навчальних закладах : монографія. Умань, 2013.
4. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу : документи і матеріали 2003–2004 рр. / за ред. В.Г. Кременя. Київ-Тернопіль, 2004. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи : підручник / О.Я. Савченко. Київ, Грамота, 2012.
5. Щукин А.Н. Обучение иностранным языкам: теория и практика: учебное пособие для преподавателей и студентов. Москва : Филоматис, 2004.
6. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>
7. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>

Aleksieieva O. Determination of the essence of formation of future primary school teachers foreign language competences

The article highlights the general principles of formation of foreign language communicative competence for direct and indirect intercultural communication, which ensures the development of other key competencies and meeting the various life needs of the learner. One of the key problems of modern linguodidactics, methods of teaching foreign languages is the formation of communicative competence, which provides the opportunity for polylingual and multicultural personality to participate in intercultural communication. Future primary school teachers must have a high level of speech skills in compliance with the basic communicative features of speech culture (its correctness, accuracy, logic, imagery, expressiveness); as well as, to integrate theoretical and practical components of training, using knowledge of modern foreign language in the educational process for the purpose of active interaction and language learning of other speech subjects. Foreign language competence is an important professional quality of the future teacher, and the essence of the formation of foreign language competencies of future primary school teachers is to obtain a set of knowledge and skills in the process of learning foreign languages. Because, despite the intensive development of issues related to foreign language communicative competence, there is still no single interpretation of this complex concept and certainty in its components, there is a need to define a clear amount of knowledge and skills of future primary school teachers.

As a result of the research it is established that the combination of socio-cultural, linguistic, sociolinguistic, strategic, discursive, subject and professional competencies create positive preconditions for the development of foreign language communicative competence.

It is also noted that special attention in the training of future primary school teachers deserves a certain list of knowledge and skills that a graduate must have for successful and effective communication in everyday and professional communication, according to the State Standards of Higher Education, which set new requirements for construction of the educational process.

Key words: *foreign language communicative competence, primary school, cognitive-pragmatic component.*